

Стамбулов С.Б.¹, Горовой В.В.², Акмадиева Г.П.³

¹PhD, доцент, e-mail: serstam@mail.ru

²Т.ғ.к., доцент

Бүкіл әлем тарихы және халықаралық қатынастар кафедрасы,
Е.А. Бөкетов атындағы Қарағанды мемлекеттік университеті, Қазақстан, Қарағанды қ.
³тарих магистрі, Еуразиялық зерттеулер кафедрасының PhD докторанты,
Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Қазақстан, Астана қ.,
e-mail: ahmadiyeva.gulziya@mail.ru

**БҰҰ ЖӘНЕ ҚАЗАҚСТАН:
ЫНТЫМАҚТАСТЫҚ ТАРИХЫ ЖӨНІНДЕГІ
ДИПЛОМАТИЯЛЫҚ ҚҰЖАТТАРДЫҢ ДЕРЕК РЕТІНДЕГІ РӨЛІ**

Мақалада халықаралық қатынастар деректерінің дамуы және дипломатиялық хат алмасудың мәселелері қарастырылады. Бұрынғы уақытта эпистолярлы мұра дипломатиялық құжаттардың жекелеген сипаттарын қарастырмады. Халықаралық қатынастардың дамуына және халықаралық жағдайдың күрделенуіне байланысты келісім шарттар және басқа да дипломатиялық құжаттармен қатар дипломатиялық құжаттардың жеке бір түрі ретінде дипломатиялық хат алмасудың маңызы артты. Дипломатиялық хат алмасудың түрлері әртүрлі және олардың тарихи дерек ретіндегі маңыздылығы жоғары. Сондықтан ҚР Президентінің мұрағатындағы БҰҰ және ҚР арасындағы қарым-қатынастарды зерттеу бойынша дипломатиялық хат алмасу деректанулық зерттеу үшін тек қана эпистолярлы мұра ретінде емес, сонымен қатар маңызды құжаттар ретінде қарастырылуы қажет. Авторлар халықаралық деңгейдегі дипломатиялық қызметтің әртүрлі түрлерін сипаттайтын бірқатар құжаттарға талдау жасаған. Мұндай құжаттардың қатарында өз кезеңінде Қазақстан Республикасының БҰҰ-ға мүше болып енуі мен Ұйымның сыртқы саяси қызметіне белсенді қатысуына көшуге мүмкіндік берген архив құжаттары қызығушылық танытады. Мұндай үрдістер Қазақстан Республикасының БҰҰ ҚК-нің тұрақсыз мүшесіне айналуы барысында оң әсерін тигізді.

Мақалада Қазақстан Республикасы Президенті архивінің құжаттары (саяси хаттар) кең түрде қолданылып, алғаш рет ғылыми айналымға енгізілді. Дипломатиялық хат алмасудың бір түрі ретінде берілген саяси хаттар дипломатиялық құжаттаманың ғылыми деректануының дамуына ықпал етуі тиіс.

Түйін сөздер: сыртқы саясат, дипломатия, дипломатиялық құжаттар, дипломатиялық хат алмасу.

Sambulov S.¹, Gorovoy V.², Akmadiyeva G.P.³

¹PhD, Associate professor, e-mail: serstam@mail.ru

²Candidate of historical science, Associate professor

Department of World History and International Relations,

E.A. Buketov Karaganda State University, Kazakhstan, Karaganda

³master of history, PhD student of the Department of Eurasian Studies,

L.N. Gumilev Eurasian National University, Kazakhstan, Astana, e-mail: ahmadiyeva.gulziya@mail.ru

**The UN and Kazakhstan: the diplomatic documents
as a source on history of cooperation**

This article considers one of the sources of international relations such as diplomatic correspondence. Epistolary heritage did not require a separate characteristic of the diplomatic document previously. With the development of international relations, except treaties and other diplomatic documents,

and due to the growing complexity of the international situation, the importance of diplomatic correspondence as separate type of documentation has increased. Diplomatic correspondence is important as a historical source in all its diverse manifestations. Consequently, diplomatic correspondence for study of relationships between the UN and the RK should be presented for source study not only as an epistolary heritage, but also as an essential documentary series that was postponed in the archives of the First President of the RK. The authors studied a range of briefs which represents different forms of diplomacy on the international level. One of the sources that interest us the most is the archives which also helped to prepare Kazakhstan to get accepted into the UN. And later this also paves the way to Kazakhstan to get a seat as a non-permanent member at the UN Security Council.

Original sources are represented by archive documents of the President of the Republic of Kazakhstan and now presented to the academic audience for the first time. These sources must contribute to the development of source studies of diplomatic correspondence.

Key words: foreign policy, diplomacy, diplomatic documents, diplomatic correspondence.

Стамбулов С.Б.¹, Горовой В.В.², Акмадиева Г.П.³

¹PhD, доцент, e-mail: serstam@mail.ru

²к.и.н., доцент

кафедра Всемирной истории и международных отношений,
Карагандинский государственный университет им. Е.А. Букетова, Казахстан, г. Караганды

³магистр истории, PhD докторант кафедры Евразийских исследований,
Евразийский национальный университет им. Л.Н. Гумилева, Казахстан, г. Астана,
e-mail: ahmadieva.gulziya@mail.ru

ООН и Казахстан: роль дипломатических документов как источник по истории сотруничества

В статье рассматриваются вопросы развития источников международных отношений и их вида – дипломатической переписки. Эпистолярное наследие ранее не предполагало отдельной характеристики дипломатического документа. С развитием международных отношений, кроме договоров и других дипломатических документов, и из-за усложнения международной обстановки возросло значение дипломатической переписки как отдельного вида дипломатической документации. Дипломатическая переписка важна как исторический источник во всем своем многообразном проявлении. Поэтому дипломатическая переписка по изучению взаимоотношений ООН и РК должна быть представлена для источникового изучения не просто как эпистолярное наследие, а как существенный документальный ряд, который отложился в архиве Первого Президента РК. Авторами изучен ряд писем, которые характеризуют различные виды дипломатической деятельности на международном уровне. Среди данных источников интересны версии архивных документов, которые для своего времени подготавливали переход Республики Казахстан из рядовых членов ООН в актив внешнеполитической деятельности. Данная подготовка положительно отразилась на процессе введения Республики Казахстан в непостоянные члены СБ ООН.

Оригинальные источники представлены соответствующими файлами архива Первого Президента Республики Казахстан, вводятся в научный оборот впервые и должны способствовать развитию научного источниковедения дипломатической документации.

Ключевые слова: внешняя политика, дипломатия, дипломатические документы, дипломатическая переписка.

Кіріспе

Қазақстан Республикасының екі жақты саяси, экономикалық және мәдени байланыстары жөніндегі дипломатиялық құжаттармен қатар, көпжақты ынтымақтастығын қамтитын дипломатиялық құжаттардың да маңызы зор.

Көпжақты дипломатия (ынтымақтастық) дегеніміз – бірнеше мемлекеттердің (үш және одан да көп, 200-ге дейін) бір мезгілде қатысатын дипломатиялық қызметтің бір түрі. Көпжақты дипломатия ежелгі дәуірде пайда болып және

кейінгі ғасырларда тәжірибеге енгізіліп, XX ғ. екінші жартысында – XXI ғ. басында кең түрде дамыды. Бұл Екінші дүние жүзілік соғыстан кейінгі халықаралық қатынастардың жалпы әлемдік, жаһандық сипатқа ие болуымен байланысты болды және бұл құбылыс әлемнің барлық мемлекеттеріне қатысты мәселелермен айналысатын Біріккен Ұлттар Ұйымының (БҰҰ) және басқа да халықаралық ұйымдардың құрылуынан көрінді.

Бұрынғы жүйеден (ялта-потсдам жүйесінен) қазіргі әлемге осы уақытқа дейін мемлекеттердің

өзара қарым-қатынастарындағы әлемдік мәдениеттің жетістігі және барлық мемлекеттер мен халықтарды біріктіретін халықаралық қатынастарды басқарудың механизмі болып саналатын БҰҰ-ға мұра болып қалды.

Сондықтан, қазіргі уақытта көпжақты дипломатияның негізгі және әмбебап механизмі – БҰҰ болып табылады. Мұнымен қатар, БҰҰ-мен басқа да халықаралық ұйымдар әрекет етеді, мемлекет басшыларының мемлекетаралық кездесулері, жекелеген мәселелер бойынша әлемдік конференциялар және дипломатиялық ұжымдық іс-шаралардың кең спектрі жүргізіледі. Сондықтан, көпжақты дипломатия жаһандық және аймақтық масштабтағы халықаралық шешімдерді іздестіру мен келісудің негізгі құралына айналды.

Өзімізге белгілі, 2016 ж. 28 маусымында Нью-Йоркте БҰҰ штаб-пәтерінде дауыс беру барысында 193 дауыстың 138-ін иеленіп, алғаш рет Азия-Тынықмұхиты аймағы мемлекеттер тобының атынан 2017-2018 жылдарда БҰҰ Қауіпсіздік Кеңесінің тұрақсыз мүшесіне сайланды. Мұндай шешім Қазақстан Республикасының Жаһандық күн тәртібі және БҰҰ тұрақты дамуының 17 мақсатына қол жеткізу барысындағы белсенділік танытқанын заңды түрде мойындау болып саналады.

Осы тұрғыдан алғанда, көпжақты дипломатия шеңберіндегі Қазақстан Республикасы мен БҰҰ арасындағы ынтымақтастықтың қалыптасуын, дамуын ашып көрсететін дипломатиялық құжаттарды тарихи жазба дерек ретінде зерттеу біз үшін үлкен қызығушылық танытады.

1991 ж. 16 желтоқсанда қабылданған «Қазақстан Республикасының мемлекеттік тәуелсіздігі жөніндегі» (Конституционный Закон, 1991) Конституциялық Заңда «Қазақстан Республикасы халықаралық құқықтың субъектісі болып саналады, дипломатиялық және консулдық өкілдіктермен алмасады, халықаралық ұйымдарға, ұжымдық қауіпсіздік жүйесіне шығып, олардың қызметіне қатыса алады» (13 Бап) деп анықталған.

Әдістер

Дипломатиялық құжаттардың дерек ретіндегі рөлін анықтау үшін ондағы сақталған мәліметтердің ғылыми құндылығын, шынайылық және толықтық деңгейін анықтау мақсатында тарихи танымның эмпирикалық әдістері: тарихи-салыстырмалы әдіс және тарихи-типологиялық әдіс қолданылды. Тари-

хи-салыстырмалы әдіс тарихи оқиғалардың, құбылыстардың дамуындағы дипломатиялық құжаттардың маңыздылығы мен ерекшелігін анықтауға мүмкіндік берді. Дипломатиялық құжаттардың жіктелуі мәселесін қарастыру барысында тарихи-типологиялық әдіс қолданылды. Бұл әдіс зерттеу пәнінің маңызды белгілерін анықтауға, дипломатиялық құжаттарды әртүрлі типтерге бірыңғайлауға мүмкіндік берді.

Сонымен қатар, дипломатиялық құжаттардағы, соның ішінде БҰҰ Бас Хатшылары, ҚР Президенті Н.Ә. Назарбаев және саяси тұлғалар арасындағы саяси хаттардың мазмұнын талдау барысында контент-анализ әдісі қолданылды.

Негізгі бөлім және пікірталас

Ғылыми зерттеулердегі деректің рөлі мен орнын анықтау әрқашан халықаралық қатынастар мамандары назарының орталығында болып келді.

Халықаралық қатынастардағы құжат айналымы дипломатиялық хат алмасу жолы арқылы жүзеге асырылады. Осы уақытқа дейін арнайы әдебиеттерде дипломатиялық хат алмасудың келесі бес түрі бөліп көрсетілді:

- 1) жеке нота;
- 2) вербальды нота;
- 3) ескертпе жазба;
- 4) меморандум;
- 5) ресми сипаттағы жеке хаттар.

Дипломатиялық хат алмасудың аталған бес түрінің ішінде ресми сипаттағы жеке хаттар, атап айтқанда БҰҰ және Қазақстан Республикасы саяси тұлғаларының арасындағы ресми хаттар қызығушылық танытады.

Қазақстан Республикасының басты халықаралық ұйымның мүшесі болуға деген ниетін 1991 ж. желтоқсанда Қазақстан Республикасының БҰҰ-ға мүше болып кірудің дайындық жұмыстарын жүргізу және БҰҰ-ның саяси, экономикалық, экологиялық, гуманитарлық қызметтерінде ҚР-дың мүддесін ұсыну міндетін атқаратын арнайы өкіл ретінде А.Х. Арыстанбекованы жіберуінен көруге болады.

1991 ж. 31 желтоқсанда Қазақстан Республикасының өкілі А.Х. Арыстанбекова БҰҰ Бас хатшысына Қазақстан Республикасының БҰҰ мүше болуы жөніндегі арызды жіберген болатын. 1992 ж. 23 қаңтарында БҰҰ Қауіпсіздік кеңесі Қазақстан Республикасының БҰҰ-ға мүше болып енуі жөніндегі мәселені қарастырып, ҚР БҰҰ-ға қабылдауға ұсыныс білдірген болатын.

Осы тұрғыда, біз үшін 1992 ж. 23 қаңтарында А.Х. Арыстанбекованың ҚР Президенті Н.Ә. Назарбаевқа жолдаған ресми Хатының (Письмо Арстанбековой А.Х.) деректік маңызы зор. Хатта:

«Уважаемый Нурсултан Абишевич!

Только что Совет Безопасности единогласно принял резолюцию рекомендацию Генеральной Ассамблеи, принять Республику Казахстан в члены ООН.

На заседании председатель Совета безопасности сделал заявление, в котором от имени членов Совета поздравил Казахстан с рекомендацией совета, назвав это событие поистине историческим.

Возобновленная сессия Генеральной Ассамблеи планируется в конце февраля. Генеральный секретарь ООН Бутрос Гали направил на Ваше имя поздравление.

Примите сердечные поздравления с этим историческим событием, копии документов направляю телефаксом» (Письмо Арстанбековой А.Х.) деп көрсетілген. Бұл Хат БҰҰ Қауіпсіздік кеңесінің дәл шешім қабылдаған күні ҚР Президенті Н.Ә. Назарбаевқа жолдалған. Хаттың мазмұнынан біз Қазақстан Республикасының БҰҰ мүше болып қабылдауға шешім қабылдағанын көре аламыз. Сонымен қатар, осы Хаттан соң 26 жылдан кейін Қазақстан Республикасының қазіргі уақытта осы БҰҰ Қауіпсіздік кеңесінің 2017-2018 тұрақсыз мүшесіне айналып отырғанын ескерсек, бұл Хаттың тарихи маңызы зор екені күмән тудырмайды.

1992 ж. 2 наурызда Қазақстан Республикасының БҰҰ-ға мүше болып енуі халқымыздың ғасырлар бойы тәуелсіздікке және еркіндікке ұмтылысының жүзеге асырылғандығын көрсетіп берді. Халықаралық әмбебап форумның толық құқылы мүшесіне айналған Қазақстан Республикасы халықаралық қатынастардағы лайықты серіктес ретінде әлемдік қауымдастыққа интеграциялануға мүмкіндік алды.

Қазақстан Республикасының БҰҰ-ға мүше болып енуінен 8 күннен соң БҰҰ Бас Хатшысы Бутрос Гали мен ҚР Сыртқы істер министрі Т. Сулейменов арасындағы хат алмасулар түрінде пайда болған дипломатиялық хат алмасулардың дерек ретінде маңызы зор.

1992 ж. 10 наурызда БҰҰ Бас Хатшысы Бутрос Гали ҚР Сыртқы істер министрі Т. Сулейменовке ресми Хат жолдайды. Хатта:

«Ваше Превосходство,

Имею честь сообщить Вам о критической финансовой ситуации сил ООН по поддержа-

нию мира на Кипре (УНФИКИП). Несмотря на то, что деловое участие ООН составляет менее одной трети полной стоимости УНФИКИП, поступление средств для расходов продолжает падать. Я неоднократно выражал свою озабоченность по поводу этой ситуации, которая также сильно беспокоит Правительства стран, войска которых участвуют в этой акции. Было бы несправедливым, чтобы этим странам пришлось бы взять на себя такую несоизмеримую часть стоимости УНФИКИП.

На середину февраля 1992 года, накопленный дефицит на специальном счете УНФИКИП на мандатный период, заканчивающийся 15 июня 1992 г., оценивается на 196 миллионов долларов. Что касается текущего периода, пока только 2,4 млн.долларов было получено относительно предполагаемого расхода, оцениваемого приблизительно в 15,4 млн.долларов. В результате этого, ООН смогла удовлетворить требования стран, войска которых принимают участие в акции только до середины июня 1991 года. Ясно, что нельзя позволить продолжаться этой весьма неудовлетворительной ситуации.

Учитывая необходимую роль УНФИКИП и опасную финансовую ситуацию, в которой она оказалась, я был бы очень благодарен Вам, если бы Вы выразили Вашему Правительству мою настоятельную просьбу о добровольном финансовом вкладе. Я надеюсь, что Ваше Правительство изыщет возможность проявить жест великодушия. Это даст возможность продолжаться важной работе ООН по поддержанию мира.

Примите, Ваше Превосходство, заверения в моем глубоком уважении» (Письмо Генерального Секретаря ООН Бутрос, 1992) деп атап көрсетілген.

Аталған Хатта атап көрсетілген УНФИКИП (UNFIRYP) дегеніміз БҰҰ-ның Кипрдағы бітімгерлік күштерінің контингенті, бұл Кипрда 1964 ж. бастап грек-киприоттары мен түрік-киприоттары арасында бейбітшілікті сақтап тұру үшін кіргізілген. Өзімізге белгілі, 1974 ж. Кипр аралы түрік және грек бөліктеріне бөлінген болатын, грек әскери хунтасы аралды Грецияға қосып алмақшы болған кезде, ал Түркия Кипрдің солтүстік бөлігіне әскерлерін енгізген кезеңнен бастап БҰҰ контингенті Түркия мен Грецияның бөліп алған сызығын бақылап отыр.

БҰҰ Бас Хатшысы Бутрос Галидің ресми Хатында осы БҰҰ-ің Кипрдағы контингентінің 1992 ж. қаржы жағынан тапшылыққа ұшырағандығын көре аламыз, осы себептен БҰҰ Бас

Хатшысы Қазақстан Республикасының сыртқы істер министрлігіне БҰҰ Кипрдағы бітімгерлік операциясы үшін өз еркімен қаржы бөлу туралы ұсынысын білдірген.

Сонымен бірге, БҰҰ Бас Хатшысы Бутрос Галидің жоғарыда аталған ресми Хатына Қазақстан Республикасының Сыртқы істер министрі Т. Сулейменовтің 1992 ж. 2 шілдеде Хат түрінде берген жауабының біз үшін деректік маңызы бар. Хатта:

«Уважаемый господин Генеральный секретарь!

Правительство Республики Казахстан, разделяя мнение мирового сообщества, полностью поддерживает предпринимаемые ООН меры по поддержанию мира на Кипре.

Мы глубоко ценим Ваш личный вклад в мирное урегулирование конфликта и считаем целесообразным нахождение сил ООН на острове вплоть до полного политического решения кипрской проблемы.

Вместе с тем, уважаемый господин Генеральный секретарь, Вы хорошо осведомлены об экономическом кризисе в республике и наших финансовых затруднениях, которые мы испытываем в результате распада СССР.

В этой связи, осознавая необходимость финансового поддержания сил ООН на Кипре и, несмотря на наше большое желание внести вклад в работу ООН по мирному урегулированию кипрской проблемы, в настоящее время республика не в состоянии выделить средства для решения этой гуманной задачи.

Хочу надеяться, уважаемый господин Генеральный секретарь, что Вы поймете наше положение» (Письмо Министра иностранных дел РК Т. Сулейменова, 1992) деген жауап қайтарылған.

Аталған Хаттың мазмұнында Қазақстан Республикасының БҰҰ-ның Кипрдегі бітімгерлік операциясын Түркия мен Грецияның бір саяси шешімге келмегенше қолдайтынын және аталған мәселе бойынша БҰҰ қызметін бағалайтындығы жөнінде ақпарат сақталған. Сонымен қатар, БҰҰ Бас Хатшысы Бутрос Галидің Қазақстан Республикасына қаржылай көмек жөніндегі ұсынысынан бас тартқанын көре аламыз. Әрине, мұндай қаржы бөлуден бас тартудың себептері Хатта нақты көрсетіліп, КСРО құлағаннан кейінгі елдегі экономикалық жағдайдың қиындауымен байланыстырылды. Сонымен бірге, біз ҚР Сыртқы істер министрлігінің жоғарыда аталған Хат мазмұнын талдай келе, тәуелсіздіктің алғашқы жылдарындағы қазақстандық дипломаттардың

сауаттылығын, өз ұстанымын нақты көрсетудегі шеберлігін байқаймыз.

1992 ж. 22 шілдеде БҰҰ Женевадағы адам құқықтары жөніндегі Орталығының ҚР Сыртқы істер министрлігіне жолдаған Хаттың да маңызы бар. Хатта

«The Secretary of the United Nations presents his complements to the Minister for Foreign Affairs of Kazakhstan and has the honor to refer to Commission on Human Rights resolution 1992/57 of 3 March, entitled 'Civil defense forces'. A copy of this resolution is attached.

In paragraph 1 of resolution 1992/57, the Commission on Human Rights requested the Secretary General to ask Governments and intergovernmental and nongovernmental organizations for information on domestic law and practice relating to civil defense forces, if any, and for comments concerning the relationship between civil forces human rights» (Письмо Центра по правам человека..., 1992).

Көрсетілген Хатта БҰҰ Бас Хатшысы азаматтық қорғаныс күштеріне қатысты ішкі заңдар туралы және адам құқықтары жөнінде ақпарат сұратқан. Бұған жауап ретінде ҚР Сыртқы істер министрі Т. Сулейменов келесі мазмұндағы ресми Хат жолдайды: *«Министерство иностранных дел Республики Казахстан свидетельствует свое уважение Центру по Правам Человека и имеет честь в ответ на письмо G/So 214 (76) от 24 июля 1992 года сообщить следующее. В настоящее время осуществляется разработка нового законодательства Республики Казахстан о гражданской обороне. Министерство будет иметь в виду выслать в Ваш адрес информацию о законодательстве Республики Казахстан по гражданской обороне и ее практике»* (Письмо Министра иностранных дел РК..., 1992).

Сонымен, жоғарыда қарастырылған БҰҰ шеңберіндегі дипломатиялық хат алмасулардың тарихи дерек ретінде маңызы зор. Себебі осындай хат алмасулардың негізінде Қазақстан Республикасының БҰҰ аясындағы көпжақты дипломатиясы қалыптасты.

Өзімізге белгілі, 1992 ж. 5 қазанда БҰҰ Бас Ассамблеясының 47-ші Сессиясы өткен болатын және осы Сессияның жұмысына Қазақстан Республикасы БҰҰ мүшесі ретінде қатысты. Осы БҰҰ БА 47-ші Сессиясына қатысудың алдында, Қазақстан Республикасын дайындық кезеңінен өткені туралы мағлұмат беретін дипломатиялық құжаттар біз үшін үлкен қызығушылық танытты.

Сондай құжаттардың бірі, ҚР Сыртқы істер министрі Т. Сулейменовтің ҚР Президенті Н.Ә. Назарбаевқа ресми Хатында

«Уважаемый Нурсултан Абишевич!

Вступление Казахстана в члены ООН вызывает необходимость решить до начала работы 47-ой сессии Генассамблеи вопрос о присоединении республики, в соответствии со сложившейся в ООН практикой, к одной или двум из существующих пяти региональных групп: (1) азиатские государства; 2) африканские государства; 3) восточноевропейские государства; 4) латиноамериканские государства и арабские государства; 5) западноевропейские и другие государства). Деление на группы, в принципе, является неофициальным; имеет значение в связи с тем, что в региональных группах обсуждаются и выдвигаются согласованные кандидатуры стран в состав основных органов ООН: Совета Безопасности (в части касающейся непостоянных членов СБ), Экономического и Социального Совета, а также ряда постоянных и вспомогательных органов Генассамблеи. По информации Постоянного Представительства Республики Казахстан при ООН, в кругах этой организации с интересом ожидают, к какой из региональных групп присоединится наша страна. Представители азиатских и арабских государств высказывают положение, чтобы Казахстан по примеру Азербайджана, Кыргызстана и Туркменистана вошел в азиатскую группу. Постпред России Ю.М. Воронцов в неофициальном порядке заявил, что Казахстан, включившийся в процесс СБСЕ, мог бы участвовать в работе группы восточноевропейских государств. В соответствии с внешнеполитической концепцией Казахстана, предусматривающий выполнение республикой связующей роли между Европой и Азией, а также учитывая особенность географического положения нашей страны, Министерство иностранных дел полагало бы целесообразным дать указание Постоянному представителю Республики Казахстан при ООН заявить о желании Казахстана участвовать в работе двух региональных групп: азиатской и восточноевропейской, определив членство в азиатской группе для целей выборов. Такая практика в ООН существует. В частности, Турция, участвуя в азиатской группе и группе западноевропейских стран, для целей выборов считается последней группы» (Письмо Министра иностранных дел РК..., 1992) деп мәлімдеген.

Бұл жөнінде БҰҰ жанындағы Қазақстан Республикасының тұрақты өкілі А. Арыстанбекова ҚР Президенті Н.Ә. Назарбаевқа келесі сипаттағы ресми Хат жолдаған:

«Уникальное положение Казахстана как евроазиатской страны дает возможность, как представляется, принимать участие в двух группах государств: восточноевропейской и азиатской, выбрав одну из них для целей выбора. Поскольку в региональных группах проходит также неофициальное обсуждение вопросов, представляется целесообразным, учитывая политический фактор, защищать наши интересы в двух направлениях: европейском и азиатском.

Вопрос о присоединении Казахстана к региональной группе государств требует своего решения до начала 47-ой сессии Генеральной Ассамблеи ООН в целях эффективной работы на сессии и в главных органах ООН» (Письмо Постоянного Представителя Республики Казахстан..., 1992).

Жоғарыда көрсетілген ҚР Сыртқы істер министрі Т. Сулейменовтің және БҰҰ жанындағы Қазақстан Республикасының тұрақты өкілі А. Арыстанбекованың ҚР Президенті Н.Ә. Назарбаевқа жолдаған ресми Хаттарының мазмұнында Қазақстан Республикасының БҰҰ-ға мүше болып енуінен кейінгі және Республикамыздың БҰҰ Бас Ассамблеясының 47-ші сессия жұмысына қатысардың алдында тұрған маңызды мәселелер қарастырылған. Хаттардың мазмұнынан Қазақстан Республикасының алдында БҰҰ қай аймақтық мемлекеттер тобына қатысу жөнінде таңдаудың бар екені көрсетілген, сонымен қатар Қазақстан өзінің геосаяси жағынан екі материктің тоғысында Батыс пен Шығысты біріктіруші мемлекет ретінде орналасқанын БҰҰ БА сессиясының жұмысында дұрыс пайдалану үшін азиялық және батысеуропалық аймақтық топты таңдағанын анықтауға болады.

БҰҰ Бас Ассамблеясының 47-ші сессиясына дайындық жөнінде Қазақстан Республикасының Сыртқы істер министрі Т. Сулейменовтің ҚР Президенті Н.Ә. Назарбаевқа жолдаған ресми Хаттың да маңызы бар. Хатта:

«Уважаемый Нурсултан Абишевич!

С 2 по 9 октября с.г. в Нью-Йорке будет проводиться пленарное заседание Генеральной Ассамблеи ООН.

Секретариатом ООН Ваше выступление было запланировано на 30 сентября с.г. Однако, в связи с плотным графиком работы внутри республики (в частности, выступление на Курултае казахов 27 сентября, визит М. Койвисто 28-30 сентября) возникает необходимость пересмотра программы Вашего участия в работе Генеральной Ассамблеи ООН.

На наш взгляд, Ваше выступление на ГА ООН желательно запланировать на 5 или 6 октября.

Желательно также предусмотреть Вашу отдельную встречу с Генеральным Секретарем ООН Бутросом Гали и главами ведущих государств мира, которые примут участие в работе Генеральной Ассамблеи ООН.

В рамках Вашего визита в Нью-Йорке было бы целесообразно предусмотреть такие мероприятия, как подписание Всемирной декларации в интересах детей...

...Хотели бы также высказать соображения по составу делегации Казахстана. В соответствии с установившейся практикой, делегацию на ГА ООН возглавляет министр иностранных дел. Заместителем делегации можно назначить Постпреда Казахстана при ООН и кого-либо из заместителей министра, которому желательно поручить выступить в Первом комитете (вопросы разоружения). Кроме того, в состав делегации в качестве ее членов следовало бы включить владеющих английским языком представителей Высшего экономического совета для работы во Втором комитете (экономические вопросы и охрана окружающей среды, Республиканского валютного фонда в Пятом комитете (финансы и бюджет ООН, взносы государства).

Секретариат ООН просит сообщить Генеральному секретарю ООН состав делегации до 4 сентября с.г. » (Заявление Министра иностранных дел РК..., 1992).

Бұл ресми Хаттың мазмұнында Қазақстан Республикасы Президентінің БҰҰ БА 47-ші сессиясында сөйлеу сөзінің жоспарлануы, сонымен қатар ҚР тарабынан сессияға баратын делегацияның құрамы жөнінде құнды ақпарат бар.

Қазіргі уақытта тарихшылар, халықаралық қатынастар мамандары, саясаттанушылар Қазақстан Республикасы Президенті Н.Ә. Назарбаевтың БҰҰ Бас Ассамблеясының 47-ші сессиясында сөйлеген сөзі туралы көп жазған, бірақ шын мәнінде сессияға дайындықтың қалай болғандығы, делегацияның құрамы қандай себептерге байланысты таңдалғандығы т.б., сонымен қатар БҰҰ БА сессия барысында қандай аймақтық топтарға кіруге мүмкіндіктердің болғандығы жөнінде нақты ақпарат бермейді.

Сондықтан, біздің пікірімізше, аталған мақала көлеміндегі БҰҰ және Қазақстан Республикасының ынтымақтастығының басталуының алғышарттары жөніндегі ғылыми айналымға алғаш рет енгізілген дипломатиялық құжаттардың (ресми хаттар түрі) тарихи жазба дерек

көзі ретінде БҰҰ және Қазақстан арасындағы саяси байланыстардың тәуелсіз Қазақстанның тарихын зерттеудегі деректік рөлінің зор екендігі күмән тудырмайды.

Аталған мақаланың негізгі бөлімінде көрсетілген дипломатиялық хат алмасудың жалпыға танымал бес түрін деректанушы А.Н. Ковалев мемлекет және үкімет басшыларының жеке жолдауларымен толықтыру қажеттілігін атап көрсетті. Сонымен қатар, А.Н. Ковалев жоғарыда көрсетілген «бестікке» еңбеген, бірақ дипломатиялық қызмет пен сыртқы саясатты жүзеге асыру барысында өз функциясын атқаратын дипломатиялық құжаттардың түрлерін ескермеуге болмайды (Акмадиева, 2017, 8) деген оң пікірге келеді. Олардың қатарында үкімет, Сыртқы істер министрлігі өтініштері, мемлекет өкілдерінің халықаралық ұйымдарға білдірген өтініштері т.б. бар.

Сондықтан, қазіргі уақытта жоғарыда көрсетілген жалпыға танылған және дәстүрлі дипломатиялық құжаттардан басқа («бестіктен басқа») саяси-дипломатиялық тәжірибеде қатаң хаттамалық формулаға сүйенбейтін және дипломатия міндеттерін жүзеге асыруда маңызды рөл атқаратын дипломатиялық құжаттардың түрлері пайда болып, айналымға енді. Дипломатиялық құжаттардың мұндай тобына халықаралық мәселелерге қатысты мемлекет, үкімет басшыларының, сыртқы істер министрлігінің декларациялары, мәлімдемелері, жолдаулары, баяндамаларын жатқызуға болады. Бұл құжаттар мазмұнына қарай дипломатиялық қызметтің барлық астарын қамтиды. Мұндай көзқарасты барлық халықаралық қатынастар мамандары, тарихшылар қолдайды және біз де мойындаймыз.

Бірақ, біздің пікірімізше, дипломатиялық хат алмасудың жалпыға танымал бес түрі (жеке нота, вербальды нота, ескертпе жазба, меморандум, ресми сипаттағы жеке хаттар) дипломатиялық құжаттардың дайындық үрдісі ретінде бірінші деңгейін құрайды. Себебі осы бестікке енген дипломатиялық хат алмасулардың нәтижесінде ғана Келісімшарт, Декларация, Коммюнике т.б. сияқты дипломатиялық құжаттар пайда болып, бұл құжаттардың түрлері екінші деңгейді құрайды.

Сондықтан дипломатиялық хат алмасу түрлері мен дипломатиялық құжаттардың түрлерін бір-бірінен ажырата білу қажет. Мысалы, аталған мақаланың негізгі бөлімінде талдау жасалған БҰҰ және Қазақстан арасындағы саяси хаттардың нәтижесінде болашақта әртүрлі Келісім шарттарға қол қойылды.

Қорытынды

Қазақстан Республикасы мен БҰҰ арасындағы ынтымақтастықтың қалыптасу алғышарттарын анықтауға мүмкіндік беретін ресми хаттардың дерек ретіндегі маңызы зор. Мұндай саяси хаттардың Қазақстан және БҰҰ арасындағы байланыстардың жаңа сапалы деңгейіне көшуіне мүмкіндік бергендігі ешқандай күмән тудырмайды.

Дипломатиялық құжаттар арқылы өткен жылдар бойы Қазақстан халықаралық қаты-

настардың жаңа әрі жас мемлекетінен БҰҰ сияқты халықаралық ұйымның белсенді әрі беделді мүшесі болу үшін үлкен жолдан өткендігін көре аламыз. Мұның дәлелі Қазақстан Республикасының 1917 ж. 1 қаңтарынан бастап БҰҰ Қауіпсіздік Кеңесінің тұрақсыз мүшесі ретінде халықаралық ұйымның қызметіне қатысуы бола алады. Осы кезеңнен бастап Қазақстан Кеңестегі Азия-Тынық-мұхиты аймағының мүдделерін қорғайды. Мемлекетіміздің БҰҰ ҚК-не сайлануы қазақстандық дипломатияның үлкен жетістігін көрсетіп берді.

Әдебиеттер

Конституционный Закон «О государственной независимости Республики Казахстан» от 16 декабря 1991 года // http://online.zakon.kz/Document/?doc_id=1000798

Письмо Постоянного Представителя Республики Казахстан при ООН Арыстанбековой А.Х. Президенту РК Н.А. Назарбаеву // Официальный сайт МИД РК <http://mfa.gov.kz/ru/>

Письмо Генерального Секретаря ООН Бутрос Гали Министру иностранных дел Республики Казахстан Т. Сулейменову по вопросу финансовой ситуации сил ООН по поддержанию мира в Кипре от 10 марта 1992 года. Архив Президента Республики Казахста, Ф.75-Н. О.1. Д.83. Л.80-81

Письмо Министра иностранных дел РК Т. Сулейменова Генеральному Секретарю ООН Бутрос Гали от 2 июля 1992 года. Архив Президента Республики Казахстан, Ф.75-Н. О.1. Д.83. Л.78

Письмо Центра по правам человека в Женеве Министерству иностранных дел РК от 31.08.1992. Архив Президента Республики Казахстан, Ф.75-Н. О.1. Д.83. Л.219

Письмо Министерстра иностранных дел РК Центру по правам человека ООН в Женеве от 21 сентября 1992 года. Архив Президента Республики Казахстан, Ф.75-Н. О.1. Д.83. Л.220

Письмо Министра иностранных дел РК Президенту Республики Казахстан об участии в работе 47-ой Генеральной Ассамблеи от 19 августа 1992 года. Архив Президента Республики Казахстан, Ф.75-Н. О.1. Д.83. Л.25-27

Письмо Постоянного Представителя Республики Казахстан при ООН Арыстанбековой Президенту РК Н.А. Назарбаеву от 23.05.1992. Архив Президента Республики Казахстан, Ф.75-Н. О.1. Д.83. Л.164-160

Заявление Министра иностранных дел РК Президенту Республики Казахстан. Архив Президента Республики Казахстан. Ф.75-Н. О.1. Д.83. Л.39-41.

Акмадиева Г.П. (2017) Дипломатиялық құжаттарды жіктеудің кейбір мәселелері // ҚарМУ хабаршысы. Тарих. Философия сериясы. №1 (85). – Б. 8-11.

References

Konstitutsionnyiy Zakon «O gosudarstvennoy nezavisimosti Respubliki Kazahstan» ot 16 dekabrya 1991 goda // http://online.zakon.kz/Document/?doc_id=1000798

Pismo Postoyannogo Predstavatelya Respubliki Kazahstan pri OON Aryistanbekovoy A.H. Prezidentu RK N.A. Nazarbaevu // Ofitsialnyiy sayt MID RK <http://mfa.gov.kz/ru/>

Pismo Generalnogo Sekretarya OON Butros Gali Ministru inostrannyih del Respubloiki Kazahstan T. Suleymenovu po voprosu finansovoy situatsii sil OON po podderzhaniyu mira v Kipre ot 10 marta 1992 goda. Arhiv Prezidenta Respubliki Kazahsta, F.75-N. O.1. D.83. L.80-81

Pismo Ministra inostrannyih del RK T. Suleymenova Generalnomu Sekretar OON Butros Gali ot 2 iyulya 1992 goda. Arhiv Prezidenta Respubliki Kazahstan, F.75-N. O.1. D.83. L.78

Pismo Tsentra po pravam cheloveka v Zheneve Ministerstvu inostrannyih del RK ot 31.08.1992. Arhiv Prezidenta Respubliki Kazahsta, F.75-N. O.1. D.83. L.219

Pismo Ministerstra inostrannyih del RK Tsentru po pravam cheloveka OON v Zheneve ot 21 sentyabrya 1992 goda. Arhiv Prezidenta Respubliki Kazahstan, F.75-N. O.1. D.83. L.220

Pismo Ministra inostrannyih del RK Prezidentu Respubliki Kazahstan ob uchastii v rabote 47-oy Generalnoy Assambleii ot 19 avgusta 1992 goda. Arhiv Prezidenta Respubliki Kazahstan, F.75-N. O.1. D.83. L.25-27

Pismo Postoyannogo Predstavatelya Respubliki Kazahstan pri OON Aryistanbekovoy Prezidentu RK N.A. Nazarbaevu ot 23.05.1992. Arhiv Prezidenta Respubliki Kazahstan, F.75-N. O.1. D.83. L.164-160

Zayavlenie Ministra inostrannyih del RK Prezidentu Respubliki Kazahstan. Arhiv Prezidenta Respubliki Kazahstan. F.75-N. O.1. D.83. L.39-41.

Akmaдиеva G.P. Diplomatyaлық kuzhattardy zhikteudin keibir maseleleri // KarMU xabaeshysy. Tarih. Filosofya seriyasy. – 2017. – №1 (85). – B. 8-11.